

Summary

Kirin R. S. Problems of codification of legislation about the bowels of the earth. – Article.

This article highlights for research of codifications problems of legislation about the bowels of the earth, to formulation, on beginning of ecology-economics doctrine, suggestions in context of Pandect of Ukraine about the bowels of the earth, and also his constituents – mountain and geological right.

Key words: legislation about the bowels of the earth, codification, code, subsoil right, mountain right, geological right.

УДК 347.77/.78:342.82(045)

О. О. Ізбаш

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТИХ, ХТО НАВЧАЄТЬСЯ, У СИСТЕМІ ОСВІТИ

Одним із головних показників цивілізованого суспільства в усі часи було й залишається те, яка увага приділяється в ньому розвитку науки, культури та техніки, а вони можуть динамічно розвиватися лише за наявності відповідних умов, у тому числі необхідного правового захисту й оцінки інтелектуальної власності. Таким чином, у сучасному світі постає гостре питання: чи можуть ті, хто навчається, мати інтелектуальну власність, якщо разом з учителем (викладачем) брали участь у створенні творчих робіт, комп'ютерних програм та ігор, винаходу тощо?

Відповідно до Цивільного кодексу України та Закону України «Про авторське право і суміжні права» продукти творчості учнів і вчителя є результатами спільної інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона. Вони є інтелектуальною власністю тих, хто їх створив. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1] права на результат інтелектуальної діяльності, створений спільною творчою працею двох і більше громадян (співавторство), належать співавторам спільно. При цьому всі учасники, які створили твір спільною творчою працею, визнаються співавторами незалежно від того, чи утворює такий твір нерозривне ціле або ж складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Тому кожен учасник (у тому числі й учень) створення творчої роботи, винаходу або комп'ютерної програми є носієм інтелектуальної власності та має право самостійно вживати заходи щодо захисту своїх прав, у тому числі в разі, коли створений співавторами твір утворює нерозривне ціле [2, с. 6].

До такої власності того, хто навчається, належать документи, здані тими, хто навчається (свідоцтво про народження, паспорт), та інші подібні документи; медичні довідки, свідоцтва й посвідчення, отримані тими, хто навчається, у процесі навчання; екзаменаційні роботи, тести та перевірочні листи, заповнені тими, хто навчається. Для нас інтерес становлять заключні роботи (наприклад, дипломна робота), дослідні зразки тощо. Щоб з'ясувати питання законності дій із використання або поширення чужих рефератів, курсових або дипломних робіт, необхідно визначити поняття наведених об'єктів.

Реферат – це письмова доповідь або виступ із певної теми, у якому зібрано інформацію з одного чи декількох джерел. Реферати можуть бути викладом змісту наукової роботи, художньої книги тощо.

Курсова робота – завдання, яке виконується студентами вищих навчальних закладів у певний строк і за певними вимогами. Часто курсові роботи виконують із предметів, які є основними за фахом.

Дипломна робота (проект) – самостійна творча робота студентів, виконувана ними на останньому, випускному курсі.

Реферати, курсові й дипломні роботи, підготовлені студентами, є об'єктами авторських прав у тому випадку, якщо це результат самостійної творчої праці, а не плагіат. Права на такі твори належать їх авторам. Суб'єктом авторських прав у цьому випадку є студент. Як відомо, об'єктами авторських прав є твори науки, літератури й мистецтва, незалежно від їх переваг і призначення, а також від способу вираження, що є результатом творчої діяльності автора та виражається в об'єктивній формі, тобто у формі, доступній для сприйняття третіми особами. До об'єктів авторських прав належать також похідні твори (тобто твори, що являють собою переробку іншого твору) і складові твори (тобто твори, що являють собою за добром або розташуванням матеріалів результат творчої праці). Творчою визнається будь-яка розумова діяльність, результат цієї діяльності охороняється авторським правом, якщо не доведено, що він є наслідком прямого копіювання або плагіату. Плагіат (від лат. *plagium* – викрадати) – це вид порушення прав автора. Він полягає в незаконному використанні під своїм ім'ям чужого твору (повністю або частково) без вказівки на джерело запозичення. Студентські роботи створюються, як правило, на основі вже існуючих творів (у цьому випадку такі роботи є похідними або складовими творами), тому питання про охорону їх як об'єктів авторського права вирішуватиметься за наявності достатньої творчої основи. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автором витвору науки, літератури чи мистецтва визнається громадянин, творчою працею якого він створений. Особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору, вважається його автором, якщо не доведено інше. Таким чином, права на студентські роботи належать автору результату інтелектуальної діяльності, творчою працею якого створено такий результат. Суб'єктами авторського права в цьому разі можуть бути не лише творці творів, а й їх правонаступники або роботодавці та інші особи, які набувають виняткові авторські права згідно із чинним законодавством або договором.

Для студентів важливо отримати визнання своїх авторських прав на підготовлені ними роботи з певних причин. Відповідно до ст. ст. 438, 440 Цивільного кодексу України та ст. ст. 14, 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автору твору належать такі права:

1) виключне право на твір, тобто право використовувати твір на свій розсуд будь-яким способом, що не суперечить закону. Правовласник може розпоряджатися виключним правом на результат інтелектуальної діяльності, якщо чинним законодавством не передбачено інше. Він може на свій розсуд дозволяти або забороняти іншим особам використовувати результат інтелектуальної діяльності. Відсутність заборони не вважається згодою (дозволом). Інші особи не можуть використовувати

відповідні результати інтелектуальної діяльності без згоди правовласника, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством України. Використання результату інтелектуальної діяльності, якщо таке використання здійснюється без згоди правовласника, є незаконним і тягне відповідальність, встановлену чинним законодавством України, за винятком випадків, коли використання результату інтелектуальної діяльності іншими особами, ніж правовласник, без його згоди допускається Цивільним кодексом України (наприклад, ст. 444 Цивільного кодексу України) та Законом України «Про авторське право і суміжні права»;

2) право авторства – право визнаватися автором твору;

3) право автора на ім'я – право використовувати або дозволяти використання твору під своїм ім'ям, під вигаданим ім'ям (псевдонімом) або без зазначення імені, тобто анонімно. Право авторства та право на ім'я є невідчужуваними й не передаються, у тому числі під час передачі іншій особі або переходу до неї виключного права на твір та під час надання іншій особі права використання твору. Відмова від цих прав є нікчемною;

4) право на недоторканність твору, яке означає, що не допускається без згоди автора внесення до його твору змін, скорочень і доповнень, забезпечення твору під час його використання ілюстраціями, передмовою, післямовою, коментарями або якими-небудь поясненнями;

5) право на оприлюднення твору. Автору належить право на оприлюднення свого твору, тобто право здійснити дію або дати згоду на здійснення дії, що вперше робить твір доступним для загального відома шляхом його опублікування, публічного показу, публічного виконання, повідомлення в ефірі або будь-яким іншим способом. При цьому опублікуванням (випуском у світ) є випуск в обіг примірників твору, що являють собою копію твору в будь-якій матеріальній формі, у кількості, достатній для задоволення розумних потреб публіки, з огляду на характер твору. Вважається, що автор, який передав іншій особі за договором твір для використання, погодився на оприлюднення цього твору. У випадках, передбачених Законом України «Про авторське право і суміжні права», авторові твору поряд із зазначеними правами належать інші права, у тому числі право на винагороду за використання службового твору, право на здачу в майновий найм або прокат, право на імпорту примірників творів.

Визнання авторських прав є важливим для студентів, оскільки навіть незалежно від майнових прав автора та (або) у разі поступки цих прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекручуванню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора. Практична цінність цього права являє собою можливість автора вимагати визнання того, що саме він є автором відповідного результату інтелектуальної діяльності. Це право є також взаємопов'язаним з іншими, у тому числі майновими, правами автора, такими як право на використання об'єкта, визнане за автором твору, право розпорядження об'єктом. Особливу практичну значимість визнання авторських прав набуває для осіб, які бажають продовжити навчання в аспірантурі, оскільки наявність цих прав є свідченням творчого внеску студента в розробку тієї чи іншої проблеми.

Збірник – це складений твір, до якого входить декілька творів, як таких, що охороняються авторським правом, так і не охоронюваних. Використання творів без дозволу автора та без виплати йому винагороди не допускається. Однак у публічних інтересах є винятки із цього правила, коли допускається вільне використання творів без згоди автора чи іншого правовласника та без виплати винагороди, проте з обов'язковим зазначенням імені автора, твір якого використовується, і джерела запозичення в таких цілях: особистих, інформаційних, наукових і навчальних, без наміру отримати вигоду, проте за умови, що зазначений твір було правомірно опубліковано, тобто введено в цивільний оборот із дозволу автора. У разі порушення авторських прав студент може звернутися до суду за їх захистом.

Якщо науковий керівник використовує роботи студентів під час написання своєї дисертації або інших наукових праць та не вказує при цьому студентів як спів-авторів, такі його дії є неправомірними. У цьому випадку студент може захистити свої права в судовому порядку за умови, що зможе довести своє авторство на запозичений науковим керівником матеріал та звинуватити його в плагіаті. При цьому дуже важливо, який саме матеріал та як саме було використано науковим керівником: мало місце запозичення об'єктивної новизни, розробленої особисто студентом, або були запозичені положення з уже розроблених творів, з робіт інших авторів, які студент використовував у своїй роботі. Використання матеріалу й відповідне посилання на автора оригінального тексту не є співавторством. Співавторами визнаються фізичні особи, які створили спільною творчою працею твір, що охороняється авторським правом.

Перед нами часто постає питання: хто є автором твору, якщо його написано в процесі навчання в школі, інституті, під час отримання додаткової освіти? Чи є повноправним автором студент, який написав твір, або ж авторські права на твір студента належать його викладачеві чи науковому керівникові?

За Законом України «Про авторське право і суміжні права» авторське право поширюється на твори, що є результатом творчої діяльності, незалежно від призначення й цінності твору. Для того щоб регулюватися авторським правом, твір має бути виражений в об'єктивній формі. Для курсових і дипломних робіт такою є письмова форма (рукопис, машинопис, текст, роздрукований за допомогою комп'ютера). Сам факт створення якої-небудь навчальної чи студентської роботи автоматично спричиняє виникнення на цю роботу авторського права студента.

Тоді що ж робити, якщо написана студентом робота потрапляє до підручника колишнього викладача без дозволу на публікацію, вказівки самого студента як спів-автора публікації та без виплати йому авторської винагороди? Студентові необхідно знати свої права. За незаконного використання роботи насамперед необхідно звернутися до ВНЗ й письмово викласти свої претензії. Якщо ВНЗ не реагує – іти до суду. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» автор має право вимагати з порушника авторських прав відшкодування збитків або виплати компенсації та відшкодування моральної шкоди.

Однак при цьому треба мати на увазі, що спочатку необхідно грамотно оформлювати всі студентські роботи. Справа в тому, що у ВНЗ фіксують і забезпечують зберігання, як правило, лише дипломних робіт студентів. Щодо будь-яких інших

робіт (проміжних робіт, есе, курсових) жодного порядку зберігання не передбачено. Факт передачі роботи викладачеві, як правило, не фіксується. Зберігання робіт відбувається щонайбільше на кафедрі ВНЗ, а не централізовано, і лише протягом одного року. Якщо стався факт порушення авторського права, наприклад, робота студента опублікована в книзі колишнього викладача під його ж ім'ям, студенту буде складно довести, що він є автором твору, адже немає факту передачі роботи викладачеві. Чи є в студента в таких випадках копія роботи? Як правило, немає. Можна, звичайно, просити суд призначити експертизу за датою виготовлення документа. Існує також експертиза жорсткого диска, яка дозволяє встановити дату виготовлення файлу. Однак не можна забувати, що експертиза призначається судом, і лише від думки судді залежатиме, чи призначить суд експертизу.

Щоб запобігти плагіату, студентам необхідно насамперед забезпечувати свої праці знаком правової охорони, який є попередженням для всіх третіх осіб про те, що цей твір охороняється нормами авторського права. Відповідно до Цивільного кодексу України та ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» правовласник для сповіщення про належне йому виключне право на твір має право використовувати знак охорони авторського права, який розташовується на кожному примірнику твору та складається з таких елементів: латинської букви «С» в окружності, імені або найменування правовласника, року першого опублікування твору. Крім того, було б корисним оприлюднити результати своєї праці будь-яким доступним способом.

Захист інтелектуальних прав може здійснюватися за допомогою самозахисту та вжиття заходів державного примусу. Самозахист інтелектуальних прав з урахуванням нематеріальної природи їх об'єктів пов'язується переважно із застосуванням різних технічних засобів, що ж стосується засобів державного примусу, то це адміністративний і судовий порядок [3, с. 15].

Питання про законність підготовки дипломних і курсових робіт, рефератів на замовлення за плату нині з позиції чинного законодавства є дискусійним. Вирішення цієї проблеми має два значення: захист авторських прав авторів робіт та безпосередній вплив на якість освіти в навчальних закладах. Однак нині мова йде здебільшого про морально-етичну складову навчання студентів ВНЗ, ніж про законність дій ділків від науки.

Якщо законом не врегульовано питання фактичної «купівлі» диплома недобросовісними студентами, слід звернути увагу на досвід низки ВНЗ, які своїми внутрішніми документами, розпорядженнями, постановами регулюють питання та встановлюють обов'язкові правила для тих, хто навчається.

З проблемами плагіату під час здачі рефератів ведеться боротьба в усьому світі; у деяких вищих навчальних закладах за плагіат студентам загрожує відрахування. Розробляються спеціальні програми, які повинні допомогти викладачам у виявленні взятих з Інтернету робіт.

Цікавим є досвід американських колег із цього питання. Дослідження системи освіти в юридичних навчальних закладах показало такі результати.

Навчання в юридичних навчальних закладах США проходить під наглядом внутрішнього локального акта – Академічного кодексу честі. Цей кодекс пропагує

академічні й професійні можливості в умовах загальної впевненості, довіри та поваги до особистості кожного студента юридичного навчального закладу.

Відповідальність за несамотійне написання письмових робіт передбачається в Академічному кодексі честі кожного юридичного навчального закладу. Порухення Академічного кодексу честі загрожує розслідуванням, дисциплінарним розглядом спеціально обраної дисциплінарної комісії при кожному юридичному навчальному закладі. Залежно від ступеня тяжкості порушення може спричинити попередження про відрахування або навіть відрахування з навчального закладу.

Цікавим є також другий варіант колег із США в боротьбі з несамотійними письмовими роботами. Один з обов'язкових предметів навчальної програми – «Юридичне дослідження і письмо».

Студентів – майбутніх юристів навчають упродовж двох семестрів правилам користування юридичними пошуковими системами, формам юридичного письма, написання позовних заяв, а також написання наукових досліджень. Останнє швидше за все й нагадує за своєю формою наші курсові роботи та реферати. І так як студентам дають завдання щодо написання цих робіт поетапно, після проходження певної теми з техніки написання дослідження, і викладач перевіряє роботи також поетапно, студентам доводиться безпосередньо самотійно здійснювати написання всіх письмових робіт [4, с. 8].

Таким чином, на сьогодні діяльність із підготовки дипломних і курсових робіт, рефератів на замовлення за плату є законною, доки автор роботи не доведе зворотне. Використання чужих дипломних і курсових робіт, рефератів є також законним, якщо статут навчального закладу не містить заборону такого використання.

Якщо навчальні заклади мають на меті підвищити якість навчального процесу, то корисним може стати вироблення й реалізація ВНЗ України юридично та економічно обґрунтованої політики в галузі інтелектуальної власності такого закладу, що враховує завдання й умови конкретного закладу та регламентується внутрішнім нормативним документом, положення якого були б обов'язковими для адміністрації, структурних підрозділів, співробітників, докторантів, аспірантів і студентів.

Однак аналіз навіть деяких об'єктів інтелектуальної власності щодо їх використання в діяльності ВНЗ свідчить, що сьогодні ми знаходимося лише на початковому етапі створення системи вузівського захисту інтелектуальної власності. І завдання будь-якого ВНЗ й держави в цілому – створити умови для ефективного функціонування системи вузівської захисту інтелектуальної власності. Необхідно пам'ятати, що саме інтелектуальна власність розглядається як найважливіший ресурс ВНЗ, який може та повинен стати реальним фактором його економічного розвитку як головного джерела фундаментальних і прикладних знань, що лежать в основі наукових розробок і досліджень.

Література

1. Закон України «Про авторське право та суміжні права» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page>.

2. Волков А. Авторское право на учебные ресурсы в условиях применения интерактивных форм обучения / А. Волков // Юридическое образование и наука. – 2009. – № 4. – С. 5–7.

3. Афтени В. Нарушение авторских прав и недобросовестная конкуренция / В. Афтени, И. Тулубьева // Интеллектуальная собственность: авторское право и смежные права. – 2007. – № 3. – С. 15–17.

4. Упоров И. К вопросу о законности использования и распространения рефератов, курсовых и дипломных работ как объектов интеллектуальной собственности / И. Упоров, Е. Ильченко, Н. Некрасова // Урало-сибирская коллегия адвокатов Свердловской области: статьи и комментарии. – 2012. – № 5. – С. 6–9.

Анотація

Избаш О. О. Захист інтелектуальної власності тих, хто навчається, у системі освіти. – Стаття.

Статтю присвячено розкриттю проблем захисту інтелектуальної власності тих, хто навчається (школярів, студентів), у процесі навчання. Інтелектуальна власність розглядається як найважливіший ресурс ВНЗ, який може та повинен стати реальним фактором його економічного розвитку як головного джерела фундаментальних і прикладних знань, що лежать в основі наукових розробок і досліджень.

Ключові слова: інтелектуальна власність, студенти, ВНЗ.

Аннотация

Избаш О. О. Защита интеллектуальной собственности учащихся в системе образования. – Статья.

Статья посвящена раскрытию проблем защиты интеллектуальной собственности учащихся (школьников, студентов) в процессе образования. Интеллектуальная собственность рассматривается как важнейший ресурс вуза, который может и должен стать реальным фактором его экономического развития как главного источника фундаментальных и прикладных знаний, которые лежат в основе научных разработок и исследований.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, студенты, вуз.

Summary

Izbash O. O. Intellectual property protection of pupils in the education system. – Article.

Article is devoted to highlighting the problems of the protection of intellectual property of the learners (pupils, students) in the process of education. Intellectual property is examined as a major resource of institute of higher, which maybe and must become the real factor him economic development as main source of fundamental and applied knowledges which are underlaid scientific developments and researches.

Key words: intellectual property, students, university.

УДК 347.1

Н. О. Коротка

ПРАВО ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СТАН СВОГО ЗДОРОВ'Я, ПРАВО НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я

Для більш детального розуміння змісту права фізичної особи на інформацію про стан свого здоров'я спочатку слід з'ясувати, що таке інформація взагалі та які основні ознаки їй притаманні.

Найбільш узагальненим визначенням інформації є таке її трактування В.Г. Сесюніним: «Відбиток розмаїття, яке дозволяє розглядати в межах загальної концепції як інформацію в неживій природі, пов'язану з поняттям упорядкованості, структури, організації, так і інформацію в усіх кібернетичних системах (біологічних, механічних, нарешті, соціальних), перш за все пов'язану з поняттям управління» [1, с. 224]. Інші вчені, наприклад В.Г. Афанасьєв, вважають: «Інформація – це знання, проте не все знання, яке має людство, а лише та його частина, яка використовується для орієнтації, для активної дії, для управління» [2, с. 238].

© Н. О. Коротка, 2014